

Prof. dr. Esad Boškailo

Associate Professor of Psychiatry, University of Arizona, Phoenix Medical School / Vanredni profesor psihijatrije, Univerzitet Arizona, Phoenix Medical School

Assistant Professor of Psychiatry, Mayo Medical School, Scottsdale Arizona / Docent psihijatrije, Mayo Medical School, Scottsdale Arizona

Associate Professor Creighton School of Medicine, Phoenix Campus / Vanredni profesor Medicinski fakultet Creighton, Phoenix Campus

Associate Program Director, Psychiatry Training Program, Creighton University Arizona Health Education Alliance / Pomoćni direktor

Programa obuke psihijatrije, Savez za zdravstvenu edukaciju Univerziteta Creighton u Arizoni

esadbh@gmail.com

Primljeno / Received: 26. 02. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 12. 05. 2025.

FREEDOM OF SPEECH AND SOCIAL INTERACTION IN THE POST-COMMUNIST BALKANS: A CALL FOR CULTURAL EDUCATION

SLOBODA GOVORA I KOMUNIKACIJA U DRUŠTVU U POSTKOMUNISTIČKOM BALKANU: POZIV ZA EDUKACIJU

In the former Yugoslavia, the communist era was marked by a relatively mild form of socialism compared to other Eastern Bloc countries. While life was more liberal under Tito's leadership, there were undeniable restrictions, particularly on freedom of speech. Media was partially controlled, and criticism of public figures, government policies, or political movements was limited. Open expression, though not completely suppressed, was carefully monitored, creating a social environment where people became accustomed to self-censorship.

With the fall of communism, and especially with the rise of the Internet and social media in the early 2000s, a new sense of liberation took root. Ordinary citizens began to express their opinions openly—criticizing politicians, public figures, artists, and social movements without restraint. Initially, this explosion of free speech seemed to represent progress. However, a deeper issue soon emerged: many people believed they could say anything without expecting a response, as if freedom of speech was a one-way right.

This unrealistic expectation has led to frequent personal conflicts, especially online. Discussions quickly turn ugly when individuals—especially those in positions of power—feel compelled to defend themselves strongly. The decline of professional journalism has worsened the situation, leaving a void in thoughtful, balanced discourse. Instead, impulsive criticism, misinformation, and unchecked personal attacks dominate the public conversation.

I believe that part of this dynamic is rooted in a cultural legacy from the communist era: the black-and-white thinking that life instilled in people during those times. As a psychiatrist raised during that period, I recognize the psychological tendency to frame issues in absolute terms—right versus wrong, good versus bad. This primitive cognitive style discourages nuance and empathy, making respectful disagreement difficult.

In today's Balkans, this legacy, combined with newfound freedoms, has produced a toxic environment where criticism often comes quickly, harshly, and without full understanding of the facts. As a society, we must recognize that criticism without thoughtful engagement is dangerous, leading to polarization, misunderstanding, and social decay.

The Path Forward: Education and Cultural Transformation

The solution is not to limit freedom of speech, but to educate people on how to use it responsibly. I propose two main areas of action:

1. Early Education Reform:

Taking inspiration from models like Japan, Balkan education should focus in early grades on teaching respect—for elders, for nature, for peers, for science, and for opposing opinions—before emphasizing purely academic achievement. Children should learn emotional intelligence, empathy, and critical thinking from a young age.

2. Social Media Literacy and Public Campaigns:

We must use the very tools that amplified the problem—social media and the Internet—to educate the public. Campaigns should teach people how to read critically, engage respectfully, and recognize that not every disagreement demands a response. Silence can be a powerful and mature answer.

In addition, promoting the work of ethical, professional journalists in the Balkans is essential. Trusted voices must reclaim their place in public discourse, offering thoughtful analysis instead of sensationalism.

Finally, philosophical traditions—from Buddhism’s emphasis on taming the ego to Sufism’s concept of conquering the “nafs” (selfish desires)—offer timeless lessons on humility and communication. Integrating these ideas into modern civic education can help individuals learn that mature dialogue requires listening, patience, and the willingness to not always be “right.”

Conclusion

Post-communist freedom has been a tremendous gift to the Balkans, but true freedom requires responsibility. Education—both formal and informal—must focus on developing a culture of thoughtful communication. Only then can freedom of speech become a force for unity and progress, rather than division and hostility.

I am hopeful that with a coordinated effort between educators, journalists, and community leaders, we can help guide future generations toward a healthier, more respectful society.

SLOBODA GOVORA I KOMUNIKACIJA U DRUŠTVU U POSTKOMUNISTIČKOM BALKANU: POZIV ZA EDUKACIJU

U bivšoj Jugoslaviji, komunistička era bila je obilježena relativno blagim oblikom socijalizma u poređenju s drugim zemljama Istočnog bloka. Iako je život pod Titovim vođstvom bio liberalniji, postojala su neosporna ograničenja, posebno kada je riječ o slobodi govora. Mediji su djelimično bili pod kontrolom, a kritika javnih ličnosti, državnih politika ili političkih pokreta bila je ograničena. Otvoreno izražavanje stavova, iako nije bilo potpuno zabranjeno, bilo je pažljivo dozirano, stvarajući društveno okruženje u kojem su se ljudi navikli na autocenzuru.

Padom komunizma ranih 1990-tih, a naročito s razvojem interneta i društvenih mreža početkom 2000-ih, rodio se novi osjećaj slobode. Obični građani počeli su otvoreno izražavati svoje mišljenje – kritikujući političare, javne ličnosti, umjetnike i društvene pokrete bez zadržke. U početku se činilo da je ovaj procvat slobode govora znak napretka. Međutim, uskoro se pojavio dublji problem: mnogi su vjerovali da mogu reći bilo šta, bez očekivanja odgovora, kao da je sloboda govora jednostrano pravo.

Ovo nerealno očekivanje dovelo je do čestih ličnih sukoba, naročito na internetu. Rasprave brzo postaju ružne kada se pojedinci – posebno oni na pozicijama moći – osjećaju prisiljenima da se snažno brane. Pad profesionalnog novinarstva i medija dodatno je pogoršao situaciju, ostavljajući prostor za impulsivnu kritiku, dezinformacije i nekontrolisane lične napade koji dominiraju javnim diskursom.

Smatram da je dio ovog problema ukorijenjen u kulturnom nasljeđu komunističke ere: crno-bijelom načinu razmišljanja koji je bio usađivan u ljude tokom tih vremena. Kao psihijatar koji je odrastao u tom periodu, prepoznajem psihološku tendenciju da se stvari sagledavaju kroz apsolutne kategorije – ispravno ili pogrešno, dobro ili loše. Ovakav primitivni stil razmišljanja obeshrabruje nijansirano razmišljanje i empatiju, otežavajući poštovanje i razumno neslaganje.

Na današnjem Balkanu, ovo naslijeđe, kombinovano s novostečenim slobodama, stvorilo je toksično okruženje u kojem kritike često dolaze brzo, grubo i bez potpunog razumijevanja činjenica. Kao društvo, moramo prepoznati da kritika bez promišljenog angažmana vodi ka polarizaciji, nerazumijevanju i društvenoj eroziji.

Put naprijed: obrazovanje i kulturna transformacija

Rješenje nije u ograničavanju slobode govora, već u obrazovanju ljudi kako da je odgovorno koriste. Predlažem dvije glavne oblasti djelovanja:

1. Reforma ranog obrazovanja:

Inspirisani modelima poput japanskog, obrazovni sistem na Balkanu treba da u ranim razredima naglasak stavi na podučavanje poštovanja – prema starijima, prirodi, vršnjacima, nauci i suprotnim mišljenjima – prije nego što se fokusira isključivo na akademska postignuća. Djeca trebaju od ranih godina učiti emocionalnu inteligenciju, empatiju i kritičko razmišljanje.

2. Pismenost u korištenju društvenih mreža i javne kampanje:

Moramo koristiti upravo one alate koji su i doprinijeli problemu – internet i društvene mreže – kako bismo educirali javnost. Kampanje trebaju učiti ljude kako da kritički čitaju, pristojno učestvuju u raspravama i prepoznaju da nije svaka nesuglasica vrijedna odgovora. Tišina ponekad može biti moćan i zreo odgovor.

Također, neophodno je promovisati rad etičkih i profesionalnih novinara na Balkanu. Povjerljivi glasovi moraju povratiti svoje mjesto u javnom prostoru, nudeći promišljenu analizu umjesto senzacionalizma.

Na kraju, filozofske tradicije – od budističkog naglaska na ukroćivanju ega do sufijskog koncepta savladavanja “nafsa” (sebičnih želja) – nude bezvremenske lekcije o poniznosti i komunikaciji. Integracija ovih ideja u savremeno građansko obrazovanje može pomoći pojedincima da shvate da zrela komunikacija zahtijeva slušanje, strpljenje i spremnost da ne moramo uvijek biti “u pravu”.

Zaključak

Postkomunistička sloboda bila je ogroman dar za Balkan, ali prava sloboda podrazumijeva odgovornost. Obrazovanje – formalno i neformalno – mora biti usmjereno na razvoj kulture promišljene komunikacije. Samo tako sloboda govora može postati snaga za jedinstvo i napredak, umjesto izvor podjela i neprijateljstva.

Vjerujem da, uz koordinirani trud edukatora, novinara i lidera zajednice, možemo usmjeriti buduće generacije prema zdravijem i respektabilnijem društvu.